

อรรถภาคพุทธรูปนิทาน ตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี

พระมหาทวาร งามจันทร์^๑

Phramaha Thavorn Ngamchan

ทรงธรรม ปานสกุล^๒

Songtham Pansakun

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและปริวรรตคัมภีร์อรรถภาคพุทธรูปนิทาน ตำนานพระบาง ฉบับภาษาบาลี ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๕๗๐๐/ฆ/๑ จำนวน ๑ ผูก เป็นอักษรไทย และศึกษาสารัตถะของเรื่อง จากการปริวรรตและศึกษาพบว่า พระอริยวงสาวงโครงเรื่องอรรถภาคพุทธรูปนิทานเป็น ๒ ภาค คือ (๑) ภาคบุรพนิทาน เริ่มตั้งแต่พระจุพนาคเถระดำเนินการสร้างพระบาง หลังจากนั้นพระบางก็เสด็จมาจากลังกาประดิษฐานอยู่ในกรุงอินทปัตถนคร (๒) ภาคปรนิทาน เริ่มตั้งแต่พระเจ้าคำผงครองราชย์ในกรุงศรีสัตนาคนหุต เนรเทศเจ้ายักษ์ฟ้าโอรสออกจากกรุงศรีสัตนาคนหุต เจ้าฟ้าจุมโอรสเจ้ายักษ์ฟ้าติดตามพระบิดาไปด้วย โดยหนีไปพึ่งพระเจ้ากรุงอินทปัตถนคร จากนั้นได้กำลังทหารโดยการสนับสนุนจากพระเจ้ากรุงอินทปัตถนคร มายึดกรุงศรีสัตนาคนหุต เจ้าฟ้าจุมได้ครองกรุงล้านช้างแล้วกลับมาก่ออินทปัตถนคร เชิญเอาพระบางกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ พร้อมกับนิมนต์พระปาสมันต์เถระกลับไปกรุงล้านช้าง พระบางถูกอัญเชิญมาประดิษฐานอยู่เมืองเวียงคำก่อน จากนั้นจึงได้ไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงทองอันเป็นเมืองหลวง ณ วัดเชียงกลางและวัดมโนรมย์ตามลำดับในสมัยพระเจ้าหล้าแสนไกลต่อมาสมัยพระเจ้าวิชุลราชได้สร้างวิหารและอัญเชิญพระบางมาประดิษฐานที่วัดวิชุลมหาราชา

คำสำคัญ : อรรถภาคพุทธรูปนิทาน พระอริยวงสา เจ้าฟ้าจุม วัดวิชุลมหาราชา

^๑ นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Student, Master of Arts in Epigraphy in Thai and Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

^๒ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Lecturer, Oriental Language Department, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

บทนำ

พระอัทธมภาค หรือพระบางเป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ มีลักษณะประทับยืนยกพระหัตถ์ ๒ ข้าง ขึ้นเหนือพระอุระ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองประจำอาณาจักรล้านช้าง หรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตำนานที่แต่งเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการมาประดิษฐานของพระบางในอาณาจักรล้านช้าง มีหลายฉบับ แต่เป็นสำนวนที่แต่งแบบนิสสัยคือยกคำบาลีขึ้นตั้งเป็นนิกเขปบท แล้วแปลขยายความ ด้วยภาษาถิ่น สำนวนการแปลและแต่งแบบนิสสัยมีแพร่กระจายอยู่ในประเทศลาว และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แสดงว่ามีฉบับที่แต่งเป็นภาษาบาลีอยู่ก่อนแล้ว ก่อนที่จะมีการแปลและแต่งแบบนิสสัยอีกครั้ง

ตำนานเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่แต่งด้วยตัวภาษาบาลีมี ๔ เรื่อง คือ (๑) สิทิงคพุทธรูปนิทาน แต่งโดยพระโพธิธรรมา (๒) รตนพิมพวงสวณณนา แต่งโดยพระพรหมราชปัญญา (๓) อมรกฎพุทธรูปนิทาน และ (๔) อัทธมภาคพุทธรูปนิทาน ตำนาน ๒ เรื่องหลังนี้ แต่งโดยพระอริยวงศา^๓ ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ สิทิงคพุทธรูปนิทานและรตนพิมพวงสวณณนา เชื่อว่าแต่งในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงต้นพุทธศตวรรษ ที่ ๒๑ สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน^๔ อมรกฎพุทธรูปนิทานยังไม่พบต้นฉบับ ส่วนพระอัทธมภาคพุทธรูปนิทาน ที่แต่งโดยพระอริยวงศา พบต้นฉบับภาษาบาลีในหอสมุดแห่งชาติ ๕ ฉบับ คือฉบับล่องชาด ไม่มีไม้ประกับ เลขที่ ๔๓๘๗/ข/๑ จำนวน ๑ ผูก, ฉบับล่องชาด ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๖๒๙๖/ฐ/๑ จำนวน ๑ ผูก, ฉบับทองทิบ ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๒๓๑๔/ฆ/๑ จำนวน ๑ ผูก, ฉบับทองทิบ ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๕๗๐๐/ฆ/๑ จำนวน ๑ ผูก, และฉบับทองทิบ ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๒๓๒๑/ฉ/๑ จำนวน ๑ ผูก

พระอัทธมภาคเป็นชื่อภาษาบาลี ชื่อภาษาถิ่นคือ “พระบาง” ตำนานพระบางฉบับบาลีนี้บันทึก การมาประดิษฐานอยู่ในอาณาจักรล้านช้างของพระพุทธรูป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง นอกจากนี้ตำนานยังบันทึกประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกษัตริย์ ของอาณาจักรล้านช้าง ตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าคำผงจนถึงรัชกาลพระเจ้าวิสุทธราช จึงถือเป็นเอกสารที่สำคัญ ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความประสงค์จะปริวรรตต้นฉบับตัวเขียนอักษรขอมภาษาบาลีเป็นอักษรไทย เพื่อศึกษาสารัตถะในตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี ซึ่งจะเป็นข้อมูลทำให้เข้าใจแง่มุมประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอาณาจักรล้านช้างเพิ่มขึ้น ในการแปลและปริวรรตนี้ผู้เขียนใช้ฉบับทองทิบ ไม้ประกับธรรมดา เลขที่ ๕๗๐๐/ฆ/๑ จำนวน ๑ ผูก เป็นฉบับหลักในการปริวรรตศึกษา

^๓ Oskar von Hinüber, A handbook of Pali literature, (Berlin: Walter de Gruyter, 1996) p. 197.

^๔ สุภาพรณ ฌ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย: จารึก ตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙) หน้า ๓๒๖-๔๐.

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

บทประณามพจน์ของตำนานฉบับภาษาบาลีนี้ ผู้แต่งได้ออกนามตนเองว่า “อริยวงสา” หรือพระอริยวงค์ ได้น้อมไหว้พระรัตนตรัยเอ่ยคุณสมบัติของพระรัตนตรัยแล้วบอกจุดประสงค์ว่าจะแต่งตำนานพระอัทธมภาค พุทธรูป หรือพระบางโดยย่อตามกำลังความสามารถ^๕ ข้อมูลที่กล่าวไว้ในตอนต้น ของตำนานมีเพียงชื่อผู้แต่ง เท่านั้น ทำให้ประวัติและตัวตนของพระอริยวงสาผู้แต่งตำนานฉบับนี้ คู่มือมน เพราะปรากฏแต่ชื่อ แต่พระอริยวงสาก็ปรากฏว่าได้แต่งตำนานเรื่องอื่นด้วย เช่นพระแก้วมรกต หรืออมรกฎพุทธรูปนิทาน โดยแต่งเป็น ภาษาบาลี^๖ มหาสิลา วีระวงส์ สันนิษฐานว่าตำนานขุนบรมฉบับที่ ๒ ที่แต่งในสมัยของพระยาแสนสุรินทร ขว้างฟ้า เป็นผลงานของพระอริยวงสา ที่สันนิษฐานเช่นนั้นเพราะว่า พระอริยวงสาเป็นนักแต่งคนสำคัญในช่วง เวลานั้น โดยมีตำนานหลายเรื่องที่พระอริยวงสาแต่ง เช่นตำนานพระแก้ว ตำนานพระแซกคำ ตำนานเรื่อง จันทพานิช และหลักสวดมนต์น้อย^๗ แต่ว่าตำนานที่กล่าวชื่อเหล่านี้เป็นลักษณะการแต่งแบบนิสสัย คือแต่งเป็น บาลีและแปลยกศัพท์ เนื้อหาที่เป็นประวัติศาสตร์ก็ปรากฏตั้งแต่ สมัยพระโพธิสาลราช จนถึงสมัยพระเจ้า ไชยเชษฐาธิราชมาตั้งนครเวียงจันทร์เป็นราชธานี

ช่วงสมัยรัชกาลพระโพธิสาลราช จนถึงสมัยรัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ระหว่างพุทธศักราช ๒๐๘๓-๒๑๑๔^๘ ถ้าข้อสันนิษฐานที่ว่า พระอริยวงสาปรากฏชื่อในตำนานเหล่านี้ และปรากฏชื่อกษัตริย์ ในประวัติศาสตร์ที่ท่านแต่งไว้ในตำนานเหล่านี้ แสดงว่าพระอริยวงสาน่าจะมีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๐๘๓-๒๑๑๔ ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ บุญชู ภูศรี สันนิษฐานว่า พระอริยวงสามีอายุเลยมาถึง พ.ศ. ๒๑๓๙ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของรัชกาลพระวรมันธรรมประโชติ เหตุที่สันนิษฐานเช่นนั้น เพราะตำนานขุนบรม ได้เล่าเหตุการณ์ของพระหน่อเมืองโดยละเอียดและหลักฐานตรงกับศิลาจารึกหลักแรกในรัชกาล คือจารึกวัด แหวงเหนือ^๙ จากข้อมูลที่พระอริยวงสาปรากฏชื่อในตำนานเหล่านี้ ทำให้สันนิษฐาน ได้ว่าพระอริยวงสา แม้ไม่ปรากฏประวัติที่ชัดเจน แต่ก็น่าจะจะมีชีวิตอยู่ในช่วงปลายรัชกาลของกษัตริย์ที่ตนเอ่ยถึง คือช่วงปลายรัชกาล พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และอยู่ในช่วงรัชกาลพระหน่อแก้ว ประมาณ พ.ศ. ๒๑๑๔-๒๑๓๙ และถือเป็น พระเถระองค์สำคัญของอาณาจักรล้านช้าง

^๕ อตมภาค. เลขที่ ๕๗๐๐ /๗/๑, ก/๑.*

* (เป็นการอ้างข้อมูลฉบับที่บรรณารักษ์ หมายถึง อตมภาคพุทธรูปนิทาน เลขที่ ๕๗๐๐ /๗/๑ ลาน ก/๑ จนถึงลาน ข/๒)

^๖ Oskar von Hinüber, A handbook of Pali literature, p. 197.

^๗ มหาสิลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.) หน้า จ.

^๘ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕) หน้า ๑๐๗-๑๑.

^๙ บุญชู ภูศรี, “พระอริยวงสา: ตัวตน ผลงาน และการบันทึกประวัติศาสตร์ล้านช้าง”, วารสารพื้นถิ่นโขง ชี มูล ๓,

๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๖๐) หน้า ๗-๘.

แต่อย่างไรก็ตาม ในตำนานพระบางฉบับบาลีนี้พระอริยวงสาอธิบายพระบางได้มาประดิษฐานที่วัดวิชลุมหาวิหาร และได้รับบัพเตว่าพระเจ้าวิชลุราชได้สวรรคตแล้ว และได้กล่าวถึงพระบางประดิษฐานในวัดนี้จนถึงปัจจุบัน (สมัยพระเจ้าวิชลุราช) และกล่าวถึงอานิสงส์ในการขอพรพระบาง เมื่อตั้งจิตปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้น และได้บอกส่วนสูงและน้ำหนักของพระบางไว้ด้วย ในข้อมูลภาษาบาลี ‘**ตโต ปฏฐาย ยาว อชชตนา อตมภาคพุโร สีสตนาคนหุตตนครวาสินี มนุสสานิ อิจฉิตํ ปฏิจิตํ สมัชฌาเปตวา พุทธสาสนํ โขเตติ**’^{๑๐} ข้อความว่า ‘**ตโต ปฏฐาย ยาว อชชตนา**’ แปลว่า ‘นับตั้งแต่ช่วงเวลานั้นจนกระทั่ง ถึงปัจจุบัน’ แสดงว่าพระอริยวงสาเห็นพระบางประดิษฐานอยู่ในวัดวิชลุมหาวิหารในสมัยนั้น ช่วงรัชกาลของพระยาวิชลุราชนี้ในพงศาวดารเมืองหลวงพระบางให้ข้อมูลว่า ครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๐๖๐ จนถึง พ.ศ. ๒๐๘๓^{๑๑} แต่ในตำนานพระบางฉบับบาลี มีการระบุปีจุลศักราชที่สร้างวัดวิชลุมหาวิหาร คือปีจุลศักราช ๘๗๔ หรือ พ.ศ. ๒๐๕๕ และให้ข้อมูลอีกว่าพระยาวิชลุราชครองราชอยู่ ๒๐ ปีจึงสวรรคต^{๑๒} ดังนั้นพระอริยวงสาน่าจะมีชีวิตอยู่ราวต้นรัชกาลพระเจ้าโพธิสาลราชหรือหลัง พ.ศ. ๒๐๕๕ แต่ในตำนานพระบางฉบับภาษาบาลีก็ไม่ได้กล่าวถึงพระเจ้าโพธิสาลราชว่าได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเจ้าวิชลุราช พระอริยวงสาน่าจะตั้งใจแต่งตำนานพระบางมาประดิษฐานในวัดวิชลุมหาวิหารและจบลงเพียงแค่นี้

โครงสร้างและสาระสำคัญของเรื่อง

พระอริยวงสาวางโครงเรื่องตำนานอัทมภาคพุทธรูปนิทานเป็น ๒ ภาค คือ (๑) **บุรพนิทาน** “นิทานเบื้องต้น” (๒) **ปรนิทาน** “นิทานในเบื้องปลาย” ในนิทานเบื้องต้นขึ้นต้นด้วยบทประณาม กล่าวคุณพระรัตนตรัย และบอกชื่อผู้แต่งคร่าวๆ ดำเนินเรื่องพระจุพนาคดำริสร้างพระพุทธรูปไปจบตอนที่พระบางเสด็จมาจากลังกาประดิษฐานในเมืองอินทปัตนคร ส่วนนิทานในเบื้องปลาย ได้ดำเนินเรื่อง ตั้งแต่พระเจ้าคำฝงครองราชสมบัติ พระยาฟ้าจุ่มม้ายึดราชสมบัติ แล้วอัญเชิญพระบาง จากเมืองอินทปัตนครมาประดิษฐานยังกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง ไปจนถึงพระบางประดิษฐาน ในวัดวิชลุมหาวิหาร ในรัชกาลพระยาวิชลุราช และจบลงด้วยอานิสงส์การขอพรพระบาง บอกความสูง และน้ำหนักพระบาง โดยสาระสังเขปของเนื้อเรื่องมีดังนี้

^{๑๐} อตมภาค., เลขที่ ๕๗๐๐ /๗/๑, ข/๑-๒.

^{๑๑} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙, หน้า ๑๐๗.

^{๑๒} อตมภาค., เลขที่ ๕๗๐๐/๗/๑, ก/๒.

ภาคปรินิทาน

เจ้าฟ้ารุ่งชิงราชสมบัติจากเจ้าคำผาง

ในปรินิทาน หรือหุติยานิทานเริ่มต้นด้วยการบอกจุลศักราช ๖๗๘ (พ.ศ. ๑๘๕๙) พระเจ้าคำผางครองราชสมบัติอยู่ในกรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์มีบุตรชื่อขุนผีฟ้า และขุนผีฟ้ามีโอรสชื่อว่าเจ้าฟ้ารุ่ง ขุนผีฟ้ามีชู้กับนางสนมของพระเจ้าคำผาง ถูกพระเจ้าคำผางเนรเทศออกนอกเมือง เพราะมีความผิดฐานแอบคบชู้กับนางสนม เจ้าฟ้ารุ่งซึ่งเป็นโอรสก็ได้ออกติดตามบิดาของตนไปด้วย ทั้ง ๒ พระองค์หนีไปอาศัยอยู่กรุงอินทปัตนคร โดยอาศัยอยู่ในกุฏิของพระเถระรูป ๑ ตกกลางคืนเจ้าฟ้ารุ่งนอนเสียงกรนไฟเราะ ดังดนตรี พระเถระได้ยินจึงทำนายว่า เด็กคนนี้นอนาคตจะได้เป็นกษัตริย์ผู้มีบุญมีอำนาจมาก คำทำนายปรากฏไปทั่วกรุงอินทปัตนคร พระราชาในกรุงอินทปัตนครได้ทราบคำทำนายจึงนำไปชุบเลี้ยงให้การศึกษาเล่าเรียนและมอบธิดาให้เป็นภรรยา เจ้าฟ้ารุ่งจึงอยู่ในตำแหน่งราชบุตรเขย แล้วได้จัดกองทัพให้เจ้าฟ้ารุ่ง ไปชิงเอากรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้าฟ้ารุ่งจึงได้นำกำลังพลกลับไปอาณาจักรล้านช้าง แสงหาพันธมิตร ในหัวเมืองต่างๆ ที่จะมาร่วมชิงเอาราชสมบัติพระเจ้าคำผาง เจ้าเมืองต่าง ๆ ล้วนเป็นญาติ แต่ไม่มีใครเห็นด้วย พระองค์จึงได้เจ้าคำยอราชกุมารจากเมืองพวนเป็นพันธมิตรช่วยและสามารถยึดเอากรุงศรีสัตนาคนหุต ได้พระเจ้าคำผางละอายใจจึงปลงพระชนชีพของตนเองสวรรคต เจ้าฟ้ารุ่งจึงได้ครองราชย์สมบัติ ในกรุงศรีสัตนาคนหุต นับแต่นั้น ในปีจุลศักราช ๗๑๘ (พ.ศ. ๑๘๙๙) พระเจ้าฟ้ารุ่งได้นำกำลังพลทหาร ออกปราบปรามหัวเมืองต่างๆ ให้มาอยู่ให้อำนาจกรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์ทำสงครามกับเจ้าเมืองไผ่หนาม แต่ไม่สามารถเข้าตีเมืองได้เพราะมีหนามไผ่เป็นรั้วกันไว้ พระองค์จึงสั่งให้ยิงลูกศรชูปทองเข้าโจมตี เป็นอุบายไว้สักพัก แล้วหนีไปตีเมืองอื่น พอชาวเมืองเก็บเอารั้วหนามไผ่ชูปทองออก พระเจ้าฟ้ารุ่งจึงโจมตีได้สะดวก พระองค์ทำชนช้างกับเจ้าเมืองไผ่หนามไม่มีใครแพ้ชนะ ทั้ง ๒ พระองค์จึงสงบศึกเป็นพันธมิตรกัน นับแต่นั้นมาเมืองไผ่หนาม จึงได้ชื่อใหม่ว่าเวียงคำ เพราะถือเอานิมิตการยิงศรชูปทองคำ

อัญเชิญพระบางไปประดิษฐานที่กรุงศรีสัตนาคนหุต

พระเจ้ากรุงอินทปัตนครได้ทราบข่าวการโจมตีเอาเมืองต่างๆ ของพระเจ้าฟ้ารุ่ง จึงได้มีรับสั่งให้เจ้าฟ้ารุ่งเข้าเฝ้าในฐานะราชบุตรเขย ทรงมอบหมายให้พระเถระปาสมันต์เป็นคนอบรมสั่งสอน หลังจากนั้นเจ้าฟ้ารุ่งจึงทูลลาพระเจ้ากรุงอินทปัตนครพร้อมกับทูลขอพระบางกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกา พร้อมกับพระภิกษุสงฆ์มีพระมหาปาสมันต์เถระเป็นประธาน เมื่อกลับถึงแผ่นดินกรุงศรีสัตนาคนหุตผ่านเมืองเวียงคำ เจ้าเมืองเวียงคำได้ขอพระบางไว้ประดิษฐานกราบไหว้บูชา พระเจ้าฟ้ารุ่งก็ประทานให้แล้วเสด็จกลับไปเมืองหลวงเชียงทองครองราชสมบัติในกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเถระปาสมันต์ก็กลับไปด้วยพร้อมกับสร้างวัดในอุทยานทิศเหนือปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ พร้อมกับเผยแพร่ศาสนาพุทธในกรุงล้านช้าง หลังจากที่พระเถระปาสมันต์สร้างวัดและสั่งสอนพระราชโอรสในศีล ๕ ได้ ๓ ปี พระเจ้าฟ้ารุ่ง ก็ไม่ตั้งอยู่ในศีล ๕ และไม่ยึดหลักคุณธรรมตามโอวาทพระเถระ พระองค์ยกกองทัพออกโจมตีเมืองต่าง ๆ ขยายอาณาเขตให้กว้างขวางออกไป กรุงศรีสัตนาคนหุตจึงขยายอาณาเขตเพิ่มขึ้น ความยาวตั้งแต่หลิผี ไปจนถึงผาไธ ๘๙๐,๐๐๐ วา ความกว้างตั้งแต่เขตแดนกรุงศรีอยุธยา ไปจนถึงกรุงกบิลพัสดุ์ ๔๘๐,๐๐๐ วา พระเจ้าฟ้ารุ่งทรงมัวเมาในอำนาจไม่ตั้งอยู่ในยุติธรรม ประพฤติมิอาจารดูแลเอาภรรยาที่มีเจ้าของ และฆ่าคนต่าง ๆ โดยพลการ ชาวเมืองมีเสนาอำมาตย์เป็นต้นทนพฤติกรรมไม่ไหวจึงพากันขับไล่เอกราชสมบัติ พระองค์จึงหนีไปพึ่งพระเจ้าคำตันเจ้าเมืองน่าน นับแต่นั้น

เหตุการณ์หลังรัชกาลพระเจ้าฟ้ารุ่ง

ในปีจุลศักราช ๗๓๕ (พ.ศ.๑๙๑๖) เหล่าเสนาอำมาตย์จึงอภิเษกเจ้าอนุเรือนโอรสพระเจ้าฟ้ารุ่ง ขึ้นครองกรุงศรีสัตนาคนหุต เณลิมพระนามว่า**พระเจ้าสามแสนไทไตรภูวนาธิปัตติ** พระเจ้าสามแสนไท ทรงครองราชย์โดยธรรม กรุงศรีสัตนาคนหุตมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง นับตระกูลที่มั่งคั่งในกรุงได้ ๓๐๐,๐๐๐ ตระกูล พระองค์ครองราชย์ ๓๔ ปี พระชนมายุ ๖๐ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต ต่อจากนั้น**พระเจ้าล้านคำแดง** ก็ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าสามแสนไทผู้เป็นบิดา ครองราชย์อยู่ ๑๑ ปี ก็สวรรคต ต่อจากนั้น**เจ้าพรหมทัต** ก็ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าล้านคำแดงผู้เป็นพระบิดา ครองราชย์ได้ ๑๐ เดือนก็สวรรคต ต่อจากนั้น **พระยาปาก** บุตรของพระเจ้าสามแสนไทก็ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าพรหมทัต ครองราชย์อยู่ ๕ เดือน ก็สวรรคต หลังจากนั้น **พระเจ้าล้านไชย** บุตรของพระเจ้าสามแสนไทก็ครองราชย์ต่อจากพระยาปาก ครองราชย์อยู่ ๑๐ เดือนก็เสด็จสวรรคต ต่อจากนั้นก็**เป็นพระเจ้าไค** ต่อจากนั้น**เจ้ายุคลกุมาร**ก็ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าไค ครองราชย์อยู่ ๘ เดือนก็เสด็จสวรรคต หลังจากนั้น**เจ้าคำเกิด**ก็ครองราชย์ต่อจากเจ้ายุคล ครองราชย์อยู่ ๓ ปี ก็สวรรคต ในปีจุลศักราช ๗๗๗ (พ.ศ.๑๙๕๘) พวกเสนาอำมาตย์ก็อัญเชิญ**เจ้าภายไชย**โอรสของพระเจ้าสามแสนไทขึ้นครองราชย์เณลิมพระนามราชาภิเษกว่า**พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว** ในรัชสมัยของพระองค์ได้อัญเชิญพระบางจากเมืองเวียงคำมาประดิษฐาน ที่เมืองหลวงกรุงศรีสัตนาคนหุต แต่ไม่ประสบความสำเร็จ คณะทูตที่ไปอัญเชิญพระบางแห่มาทางสายน้ำ เรือได้ล่มลงกลางกระแสน้ำ ก่อนแต่ภายหลังเทวดาก็ได้อัญเชิญพระบางกลับคืนมาไว้ที่วิหารดังเดิม ในปีจุลศักราช ๘๔๑ (พ.ศ. ๒๐๒๒) เจ้านครจากเมืองกบิลพัสดุ์ (ญวน) ได้นำทัพมาโจมตีกรุงศรีสัตนาคนหุต ทำให้พระองค์เสด็จหนีไปอยู่ที่เมืองไชยนคร (เชียงคาน) และสวรรคตที่นั่น

บูรพนิทาน

ในบูรพนิทานหรือปฐมนิทานนี้เริ่มต้นเรื่องราว ในปี พ.ศ. ๒๓๖ ในลังกาทวีป พระจุฬนาครเถระ คิดว่าด้วยอุบายอย่างไรจะทำให้พระศาสนาของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี จึงได้คิดอุบายในการสร้างพระพุทธรูปสักองค์หนึ่งที่มีฤทธิ์มีอานุภาพมาก หลังจากนั้น จึงได้บอกบุญไปยังชาวเมืองลังกามีพระราชาราชเป็นประธาน พร้อมกับเหล่าเทวดาด้วย หลังจากนั้นก็ได้มีการบริจาคทรัพย์สิ่งมีค่า มีทอง เงิน สำริด เพื่อใช้ในการหล่อพระพุทธรูป พระเถระให้ช่างออกแบบพระพุทธรูป โดยให้มีลักษณะเหมือนกับพระพุทธรูปที่พระหัตถ์ห้ามพระประยูรญาติในเมืองกบิลพัสดุ์ และเมืองโกสิยะที่แย่งน้ำกัน ทำนา ชาวเมืองต่างนำทอง เงิน สำริด มารวมกันบอกให้พระเถระแบ่งทรัพย์ทีละน้อยๆ แล้วใส่ลง ในเบ้าหล่อ พระเถระได้รวมทรัพย์ทีละน้อยๆ ใส่เข้าไปในเบ้าหล่อพระพุทธรูป เมื่อหล่อเสร็จจึงได้ตั้งชื่อพระพุทธรูปว่า **“พระอัทธมภาค”** โดยถือเอานิมิตว่าชาวเมืองให้รวมทรัพย์ครั้งละนิดใส่เข้าไปในเบ้าหล่อพระพุทธรูป หลังจากหล่อเสร็จแล้วก็จัดพิธีพุทธาภิเษกขึ้น พระเถระอธิษฐานให้พระสรริระธาตุ ๕ พระองค์เข้าไปสถิตอยู่ในส่วนต่างๆของพระพุทธรูป ๕ แห่งได้แก่ที่พระนลาฏ, ที่พระหนุ, ที่พระอุระ, ที่พระหัตถ์ซ้าย, พระหัตถ์ขวา อันเป็นสัญลักษณ์ว่าพระพุทธรูปจะดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี จากนั้นก็ประดิษฐานไว้บนปราสาทให้ชาวเมืองลังการาบไหว้นับแต่ปี พ.ศ. ๑๐๙๔ มา พอมาถึงปีจุลศักราช ๒๑๘ (พ.ศ. ๑๓๙๙) พระเจ้าสิริจันทะแห่งเมืองอินทปัตนครซึ่งเป็นสหายกับพระเจ้าสุบินแห่งกรุงลังกา ได้ทูลขอพระบาง เพื่อมาให้ชาวเมืองอินทปัตนครกราบไหว้บูชา พระเจ้าสุบินก็ประทานพระบางให้ โดยอัญเชิญเสด็จมาทางเรือเมื่อมาถึงกรุงอินทปัตนครแล้ว ก็ต้อนรับจัดฉลองสมโภช ๗ วัน ๗ คืน พระบางก็สถิตอยู่ ที่กรุงอินทปัตนครให้ชาวเมืองอินทปัตนครกราบไหว้บูชา นับแต่นั้นมา

อัญเชิญพระบางไปประดิษฐานที่เมืองหลวงสำเร็จ

หลังจากพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วสวรรคตแล้ว เจ้าหล้าแสนไกลกุมาร ในตำนานพระบางฉบับบาลีพระอริยวงสาบอกว่า เป็นพระกนิษฐาของของพระเจ้าไชยจักรพรรดิได้ครองราชย์เมื่อพระเชษฐาสวรรคตในรัชสมัยของพระองค์ได้อัญเชิญพระบางมาทางบกประดิษฐานไว้ที่วัดเชียงกลาง ซึ่งเป็นวัดบรรจุอัฐของพระศรีไวภักฎาพระธิดาของพระเจ้าไชยจักรพรรดิ ในภายหลังจึงสร้างวัดมโนรมย์แล้วนำพระบางมาประดิษฐานไว้ที่วัดแห่งนี้ หลังจากนั้นพระองค์ก็เสด็จสวรรคต เจ้าชมพุกุมารพระโอรสของพระองค์ ก็ครองราชสมบัติต่อครองราชย์ได้ ๕ ปี ก็สวรรคต หลังจากนั้นเจ้าสิริเพชรกุมาร มีพระชันษา ๓๔ ปี เสนาอำมาตย์ก็ได้อัญเชิญขึ้นครองราชย์ถวายพระนามราชาภิเษกว่าพระเจ้าวิสุลมูลธาริตากาสศรีสตนาคนหุตวิสุพรตพระราชานิบัติ ในปีจุลศักราช ๘๗๔ (พ.ศ.๒๐๕๕) พระเจ้าวิสุลราชให้สร้างวัดมิมิหาร ที่วัดลวดลายสวยงามด้วยลายพรรณไม้และดอกไม้ พระราชทานนามวัดว่า วัดวิสุลมหาวิหาร แล้วอัญเชิญพระบางมาประดิษฐานไว้ที่วัดแห่งนี้ พระเจ้าวิสุลราชครองราชย์อยู่ ๒๐ ปี พระชนมายุ ๕๔ พรรษา ก็สวรรคตตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันพระบางก็ยังสิ่งที่คนปรารถนาขอพรกราบไหว้ให้สำเร็จสมความปรารถนา

ลักษณะภาษาที่แต่ง

การประคัพท์ภาษาบาลีขึ้นใช้จากภาษาถิ่น

พระอริยวงสานำคำภาษาถิ่นที่คุ้นชินหรือใช้กันอยู่ในสมัยนั้น หรือท่านน่าจะจะได้ทราบคำศัพท์จากตำนานพงศาวดารท้องถิ่นต่างๆ ที่มีใช้อยู่แล้ว โดยเฉพาะชื่อวิสามานยนามที่ท่านนำมาแต่งเป็นภาษาบาลีส่วนมากเป็นชื่อเมือง พระนามกษัตริย์ก่อนครองราชย์และพระนามราชาภิเษก ชื่อเมือง เช่น นครล้านช้าง ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีว่า “สีสตนาคนหุต” ‘เมืองที่มีช้างล้านตัว’ นอกจากนี้ยังมีศัพท์บาลี อีก ๒ ศัพท์ที่ใช้หมายถึงนครล้านช้างในตำนานพระบางฉบับนี้ คือ “ทสสทสทสสคเชนทนคร” ‘นครที่มี ช้างล้านตัว’ และ “ชาวนคร” ‘เมืองชาว’ เมืองพวน คำว่า “พวน” ในพจนานุกรมภาษาลาว ฉบับกระทรวงศึกษาธิการลาว^{๓๓} มีความหมายว่า ‘ชื่อสกุลลาวพวกหนึ่งส่วนมากอาศัยอยู่แขวงเชียงขวาง’ เมืองพวนในตำนานฉบับนี้ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีว่า “อุเทยยนคร” แปลว่าเมืองที่อยู่บนที่สูง เมืองเวียงคำ ในตำนานเดิมเป็นเมืองไผ่หนาม พระเจ้าฟ้ารุ่งได้ทำสงครามตีเอาเมืองไผ่หนาม โดยใช้ศรชูปทอง พระอริยวงสา ประกอบศัพท์ภาษาบาลีว่า “สุวณณนคร” ‘เมืองที่มีทอง’ หรือเวียงคำ

นอกจากใช้ชื่อเมืองต่างๆ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีใช้แล้ว ยังใช้ชื่อกษัตริย์ซึ่งเรียกเป็นภาษาถิ่นประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีอีกด้วย ชื่อกษัตริย์บางพระองค์นอกจากมีชื่อเรียก ก่อนครองราชย์แล้ว ยังมีชื่อพระนามราชาภิเษก เช่นพระเจ้าคำผง ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลี “จุณณสุวณณ” ‘ทองคำที่ละเอียดเป็นผง’ เจ้าฟ้ารุ่ง “ปพการเทว” พระนามราชาภิเษกของพระเจ้าฟ้ารุ่งประกอบศัพท์ขึ้นเป็นภาษาบาลีว่า “ปพการเทวธรณีสสีสตนาคนหุตตนคราธิปติ” ‘ผู้เป็นใหญ่ แห่งนครศรีล้านช้างชื่อว่าพระเจ้าฟ้ารุ่งธรณี’ พระเจ้าหล้าแสนไกล ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลี ว่า “เกลสสทสทสสคจฉิมกุมาร” กุมารผู้ชื่อว่า หล้าแสนไกล พระวิสุลราช ประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลี ว่า “พรวิสุลลราชา” ชื่อนามาภิเษกประกอบศัพท์เป็นภาษาบาลีว่า ‘พรวิสุลมูลธาริตากาสสีสตนาคนหุตตาวิสุพรตพระราชานิบัติ’ จะสังเกตเห็นว่าพระเจ้าวิสุลราชแม้จะเรียกเป็นภาษาถิ่น แต่ก็ยังเป็นคำยืม จากภาษาบาลี ข้อมูลต่อไป คือรายนามกษัตริย์ล้านช้างที่ปรากฏในคัมภีร์ภาษาบาลี

^{๓๓} อัจฉานภุมิพาสาขาว, (พิมพ์ครั้งที่ ๖). วังจัน: โรงพิมพ์จุฬารัตนาทนาน, ๒๕๐๕) หน้า ๒๖๖.

ตารางแสดงนามกษัตริย์ในภาษาบาลี

ที่	นามภาษาบาลี	ภาษาไทย
๑	จุนฺณสุวณฺโณ	พระยาคำผิง
๒	ยภฺชเทโว	ขุนผีฟ้า
๓	ปพฺพการุมาโร (นามก่อนราชาภิเษก) /ปพฺพการเทว/ ปพฺพการเทวธรรณีสีสตนาคนหุตตนคราธิปติ (นามราชาภิเษก)	เจ้าฟ้าจ๋ม, พระเจ้าฟ้าจ๋มเทพ-ธรรณีสรีล้านช้างนครอริบดี
๔	ขมรอุณฺหกุมาโร/ ติสฺสสทสฺสสวสิริยกุลเตยภูวนาธิปติ (นามราชาภิเษก)	เจ้าอ่อนเรือนกุมาร, พระเจ้าสามแสนไทไตรภูวนาธิปติ
๕	รตฺตสุวณฺณทสฺสสทสฺสกุมาโร	เจ้าล้านคำแดง
๖	พรมฺมทตฺตกุมาโร	เจ้าพรมทต
๗	มุขราชา	พระยาปาก
๘	ทสฺสสทสฺสเชยฺยราชา	เจ้าล้านไชย
๙	เคยฺยราชา	พระยาไค
๑๐	ยุครกุมาโร	เจ้ายุคล
๑๑	ชาตสุวณฺณกุมาโร	เจ้าคำเกิด
๑๒	เชยฺยปากกุมาโร (นามก่อนราชาภิเษก)/ พรมฺมเชยฺยจกฺกพตฺติปตฺตสาเชยฺย (นามราชาภิเษก)	เจ้าภู่ไชย, พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว
๑๓	เกสฺสสทสฺสสจฺฉิมกุมาโร	พระเจ้าห่อล้านแสนไกล
๑๔	ขมฺพกุมาโร	เจ้าขมพู
๑๕	สิริเพชฺชกุมาโร (นามก่อนราชาภิเษก) /พริชฺชุลลราช/ พริชฺชุลลธวาทากาสีสฺสตนาคนหุตตาวิลุพฺรตฺตนราชธาณิปติ (นามราชาภิเษก)	เจ้าสิริเพชร, พระเจ้าวิชุลลมูลล-ธวาทากาศรีล้านช้างวิรุพรัตน์-นราชธานีบดี

สำนวนการสวรรคตของกษัตริย์

ในตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี พระอริยวงสาได้ใช้สำนวนการเสด็จสวรรคตของพระราชา ในแต่ละรัชกาล โดยพระราชาที่ปรากฏในตำนานมีจำนวน ๑๕ พระองค์ สำนวนที่ใช้มีอยู่ ๓ สำนวนคือ ยถา กมฺม คโต ‘เสด็จไปตามยมถากรรม’ อนิจฺจํ คโต ‘ถึงความไม่เที่ยง’ อนิจฺจํ ปตฺวา เทวโลกํ ปตฺโต ‘ถึงแก่อนิจกรรมแล้ว เสด็จไปเทวโลก’ ทั้ง ๓ สำนวนล้วนหมายถึงการสวรรคตของพระราชา แต่พระอริยวงสาก็เลือกใช้แต่ละสำนวนสำหรับกษัตริย์แต่ละพระองค์ การเลือกใช้แต่ละสำนวน น่าจะมีนัยสำคัญ พระยาคำผิงในตำนานทรงปลงพระชนม์ชีพพระองค์เองสวรรคต พระอริยวงสาใช้กริยา ว่า มรติ แปลว่า “ตาย” ซึ่งไม่ได้ใช้สำนวน

ดังกล่าวข้างต้น เจ้ายักษ์ฟ้าโอรสของพระเจ้าคำผงในตำนาน พระบางบาลีไม่ปรากฏบทบาทอะไรไม่ทราบ ว่าเสด็จสวรรคตตอนไหน ส่วนพระยาฟ้ารุ่งถูกขับออกจาก ราชสมบัติ เสด็จไปอาศัยอยู่เมื่อนานกับพระเจ้า คำตันพระอริยวงสาไม่ได้บอกไว้ว่า สวรรคตเมื่อใด^{๓๔} เจ้าอุ่นเรือน หรือพระเจ้าสามแสนไทไตรภูวนาธิปัตติ พระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **อนิจจตฺ ปตฺวา เทวโลกํ ปตฺโต** พระอริยวงสายังได้ยกย่องพระเจ้าอุ่นเรือนว่า ได้ทำบุญ ทั้งหลายมีทานเป็นต้น และครองราชย์โดยธรรม พระอริยวงสาจึงใช้สำนวนว่า ‘ถึงความไม่เที่ยงแล้วเสด็จ ไปเทวโลก’ พระเจ้าล้านคำแดงครองราชย์ อยู่ ๑๑ ปี พระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **ยถา กมฺมํ คโต** “เสด็จไปตาม ยถากรรม” กษัตริย์ ๖ พระองค์ หลังพระเจ้าล้านคำแดง พร้อมกับเจ้าชมพุกุมาร พระอริยวงสาล้วนใช้สำนวน ว่า **ยถา กมฺมํ คโต** พระเจ้าไชยจักรพรรดิสวรรคต พระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **อนิจจตฺ คโต** “ถึงความไม่เที่ยง” พระเจ้าหล้าแสนไกลกับพระเจ้าวิสุลราช พระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **อนิจจตฺ ปตฺวา เทวโลกํ คโต** “เสด็จไปสู่ เทวโลก”

จากข้อมูลการใช้สำนวนสวรรคต จะเห็นได้ว่าในตำนานฉบับภาษาบาลีพระเจ้าสามแสนไทไตรภูวนาธิ ปตติทรงปกครองอาณาจักรโดยธรรม พระเจ้าหล้าแสนไกลอัญเชิญพระบางจากเมืองเวียงคำมาประดิษฐาน ที่ นครเชียงทองเมืองหลวงได้สำเร็จ พระเจ้าวิสุลราชทรงสร้างวัดวิสุลมหาวิหารย้ายพระบางจากวัดมโนรมย์ มาประดิษฐานที่วัดแห่งนี้ พระอริยวงสาใช้สำนวนว่า **อนิจจตฺ ปตฺวา เทวโลกํ คโต** ส่วนพระเจ้า ไชยจักรพรรดิ ที่พยายามอัญเชิญพระบางมาไว้เมืองหลวงแต่ไม่สำเร็จ พระอริยวงสาใช้สำนวน ว่า **อนิจจตฺ คโต** พระเจ้าคำผง ผู้ปลงพระชนม์ชีพของพระองค์เอง เจ้ายักษ์ฟ้าผู้ไม่ปรากฏบทบาทอะไร พระเจ้าฟ้ารุ่งผู้เสด็จหนีไปเมื่อนาน หลังจากถูกขับออกจากราชสมบัติ พระอริยวงสาไม่ได้ใช้สำนวน การสวรรคต กษัตริย์นอกจากนี้ล้วนใช้สำนวน ว่า **ยถา กมฺมํ คโต** แต่ละสำนวนล้วนหมายถึงการสวรรคต แสดงถึงการรับรู้บุญบาปของกษัตริย์แต่ละ พระองค์ของพระอริยวงสาแล้วเลือกใช้สำนวนบาลีให้เหมาะสม

บทสรุป

อัทธมภาคพุทธรูปนิทาน เป็นตำนานพระบางฉบับภาษาบาลี พระพุทธรูปปางห้ามญาติ ที่มา ประดิษฐานอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง ผู้แต่งคือพระอริยวงสา สมัยที่แต่งประมาณปลายพุทธศตวรรษ ที่ ๒๑ หลังพระเจ้าวิสุลราชสวรรคต เพราะเรื่องแต่งจบลงหลังจากพระองค์สวรรคตแล้ว พระอริยวงสา วางโครงเรื่อง อัทธมภาคพุทธรูปนิทานเป็น ๒ ภาค คือ (๑) **ภาคบุรพนิทาน** เริ่มตั้งแต่พระจุพนาคเถระดำเนินการสร้าง พระบาง หลังจากนั้นพระบางก็เสด็จมาจากลังกาประดิษฐานอยู่ในกรุงอินทปัตถนคร (๒) **ภาคปรนิทาน** เริ่มแต่ พระเจ้าคำผงครองราชย์ในกรุงศรีสัตนาคนหุต เนรเทศเจ้ายักษ์ฟ้าโอรสออกจาก กรุงศรีสัตนาคนหุต เจ้าฟ้ารุ่ง โอรสเจ้ายักษ์ฟ้าติดตามพระบิดาไปด้วย โดยหนีไปพึ่งพระเจ้ากรุงอินทปัตถนคร จากนั้นได้กำลัทหารโดยการ สนับสนุนจากพระเจ้ากรุงอินทปัตถนคร มายึดกรุงศรีสัตนาคนหุต เจ้าฟ้ารุ่ง ได้ครองกรุงล้านช้างแล้วกลับ มากรุงอินทปัตถนครเชิญเอาพระบางกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ พร้อมกับนิมนต์พระสงฆ์สามเณรมีพระปาสมันต์ เถระเป็นประธานกลับไปกรุงล้านช้าง พระบางถูกอัญเชิญมาประดิษฐาน อยู่เมืองเวียงคำก่อน เพราะเจ้าเวียง คำขอไว้กราบไหว้บูชา จากนั้นจึงได้ไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงทองอันเป็นเมืองหลวง ณ วัดเชียงกลางและ วัดมโนรมย์ตามลำดับในสมัยพระเจ้าหล้าแสนไกล ต่อมาสมัยพระเจ้าวิสุลราชได้สร้างวิหารและอัญเชิญพระบาง มาประดิษฐานที่วัดวิสุลมหาวิหาร

ด้านลักษณะภาษาพระอริยวงศาสร้างศัพท์ภาษาบาลีขึ้นใช้จากภาษาถิ่น เช่นชื่อเมืองต่าง ๆ เมืองพวน ‘อุเทยยนคร’ เมืองเวียงคำ ‘สุวรรณนคร’ กรุงล้านช้าง ‘ทสสตสทสคเชนฺทนคร’ ชื่อกษัตริย์ เช่น พระยา คำผาง ‘จุณณสุวณณ’ เจ้าฟ้ารุ่งม ‘ปพฺพการเทว’ ด้านสำนวน พระอริยวงศาบันทึกการสวรรคตของกษัตริย์ แต่ละพระองค์ด้วยสำนวนที่แตกต่างกัน กษัตริย์องค์ที่พระชนมายุไม่มากด่วนสวรรคต จะใช้ ‘ยถากมมํ คโต’ กษัตริย์องค์ที่อยู่ในราชสมบัตินานและปรากฏคุณความดีจะใช้ ‘อนิจจํ ปตฺตวา เทวโลกํ คโต’ นอกจากตำนานพระบางฉบับภาษาบาลีแล้ว ยังมีฉบับที่แต่งด้วยภาษาถิ่นหลายสำนวน ตำนานพระพุทธรูป แม้จุดประสงค์ผู้แต่งจะแสดงเรื่องราวและอภินิหารของพระพุทธรูปเป็นหลัก แต่ก็ได้แทรกประวัติศาสตร์ไว้ด้วย การได้ศึกษาด้านานประเภนี้แต่ละฉบับอาจจะทำให้เข้าใจ เกร็ดประวัติศาสตร์ที่สอดแทรกอยู่ใน ตำนานได้บ้าง ♦

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕.

(คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในมหามงคล
ฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙)

บุญชู ฤศรี. พระอริยวงศา: ตัวตน ผลงาน และการบันทึกประวัติศาสตร์ล้านช้าง. **วารสารพื้นถิ่นโขง ชี มูล**
๓, ๒ (๒๕๖๐) : ๒-๔๐.

พจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับภูมิพโลภิกขุ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๔๗.

มหาสิลา วีระวงส์. **ประวัติศาสตร์ลาว**. แปลโดยสมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. **บาลีไวยากรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๒. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สุภาพรณ ณ บางช้าง. **วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย: จารึก ดำนาน พงศาวดาร**
สาส์น ประกาศ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

อรรถภาคพุทธรูปนิทาน. อักษรขอม, ภาษาบาลี. ฉบับทองทิพย์ ไม่ประกบกับธรรมดา ๑ ผูก ๒๖ หน้าลาน
รหัส ๕๗๐๐/ฆ/๑ (กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ.)

Von Hinüber. Oskar. **A handbook of Pali Literature**. Berlin: Walter de Gruyter, 1996.

อจันนภุมิพาสาลาว ຂອງກະຊວງສຶກສາທິການ. ພິມິເທອີທໄວ. ວຽງຈັນ: ໂຮງພິມກະຊວງ
ສຶກສາທິການ, ໒໕໐໕.